

Michal Flegl

Alois Kubiček - historik architektury a památkář

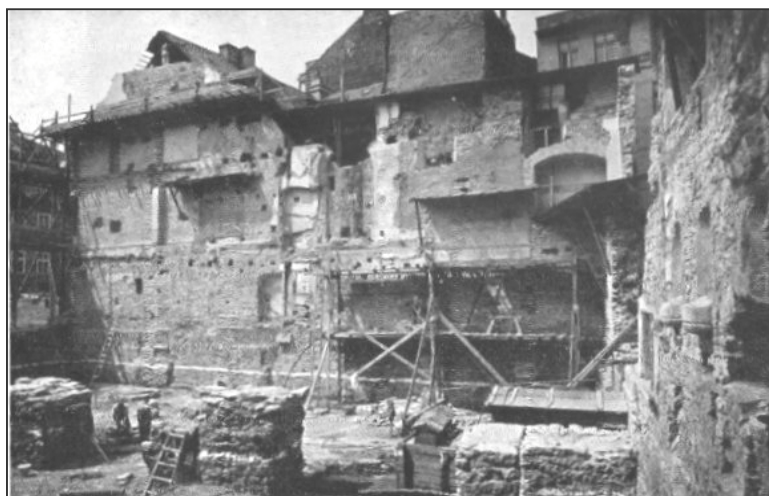

Ing. arch. Alois Kubiček (27. 5. 1887 - 8. 1. 1970) patří k předním historikům české architektury a významným představitelům památkové péče u nás. Rodák z Týniště nad Orlicí po středoškolských studiích v Hradci Králové absolvoval obor architektury na pražské technice. Působil nejprve jako stavební odborník na magistrátu hl. m. Prahy a posléze po dlouhá léta byl vedoucím úředníkem na tehdejší ministerstvu veřejných prací (s titulem vládního rady). S těmito úředními funkcemi souviselo i členství ve výboru pro obnovu Karolina a ve správním výboru hradu Karlštejna. Činorodému Kubičkovi však nepostačovala ani tato platforma, takže sepsal svůj zájem o historické památky s činností spolkovou. Působil zejména v Klubu Za starou Prahu, jehož funkcionářem byl již od roku 1911.

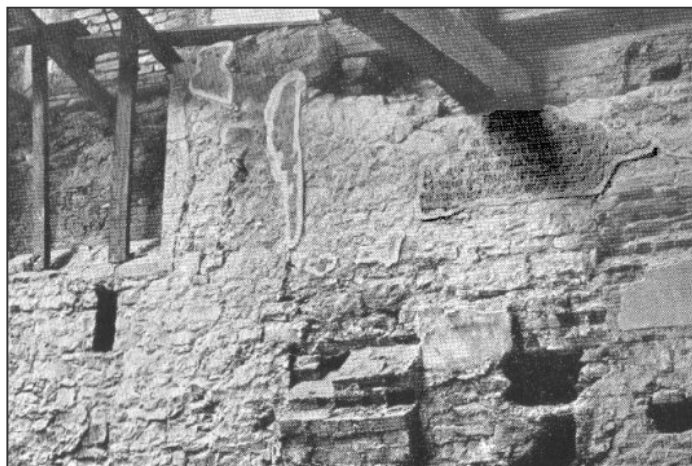
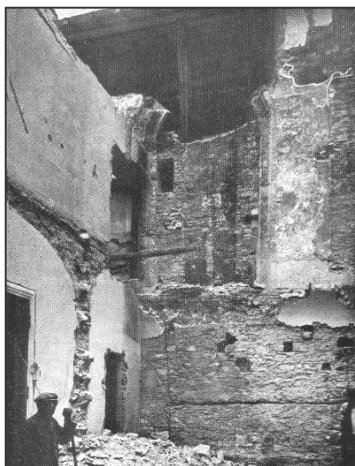
Stal se předsedou klubovní technické komise a na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století zastával funkci předsedy Klubu (poté byl zvolen čestným předsedou). Připomeňme v těchto souvislostech, že činnost Klubu Za starou Prahu, založeného roku 1900, se neomezovala jen na pražské města. Již před první světovou válkou vznikly klubovní pobočky v Českých Budějovicích, Pelhřimově, Domažlicích, Plzni i v dalších českých historických městech.

Alois Kubiček se jako školený architekt již v mladých letech zajímal o stavebně historický rozbor památkových objektů a jejich architektonických prvků. Tento směr studia brzy prohloubil archivním badáním. Důležitým pramenem se mu staly staré stavební plány, jejichž byl svrchovaným znalcem, k nimž postupem času přibíral také aktový a jiný písemný materiál. Prvním Kubičkovým badatelským tématem byla Betlémská kaple v Praze, jež pak zůstala natrvalo ve středu jeho zájmu a zpopularizovala jeho jméno v širší kulturní veřejnosti. K vysledování osudů této prvořadě památky české reformace přivedly Kubička především motivy národní, vlastenecké, v těžkých dobách první světové války. Pětisté výročí Husovy smrti v roce 1915 bylo i pro něho inspirujícím podnětem ke zkoumání Betlémské kaple, objektu připomínajícího "Husovu památku svatou celému národu". Tehdy byl všeobecně uznáván skeptický názor, že roku 1855 "zmizel i poslední zbytek kaple Betlémské" (doc. Karel Guth). Kubiček však rozbořením pramenů došel k jinému, nadějnějšímu názoru. Z protokolu magistrátní stavební komise z roku 1836 vyčetl, že pro novostavbu domu čp. 255, vzniklém v místech bývalé kaple, má být použito starého zdiva a to až do výše druhého patra. Nyní bylo třeba zjistit, zda jde skutečně o zdi kaple. Do těchto úvah a úmyslů však zasáhlo vypuknutí první světové války a arch. Kubiček musel narukovat na frontu.

Po svém návratu z války začal A. Kubiček již v říjnu 1919 z vlastní iniciativy a bez jakékoliv oficiální podpory se stavebním průzkumem prostor, kde stávala Betlémská kaple. Vzpomínám na jeho barvitě vyprávění, co mu dalo práce přesvědčit pana domácího německé národnosti, aby dovolil provádět sondy ve stěnách bytů a dílen domu čp. 255. Jedna z nájemnic dokonce Kubičkovi na jeho naléhání umožnila uskutečnit sondáž ve své kuchyni. A ejhle, Kubičkova intuice se ukázala správnou a jeho zedníci ve stěně odhalili zazděné gotické ostění okna! Následovaly další překvapivé nálezy, takže pokračující průzkum v roce 1920 probíhal již za podpory Společnosti Husova muzea.

Odkrývání západního okna Betlémské kaple v říjnu 1919, na snímku vpravo je západní stěna kaple, odkrytá po odbourání domu čp. 255.

Velké okno v západní stěně před obnovou, na snímku vpravo jsou vidět zbytky Husova nápisného traktátu „De sex erroribus“ (z kapitoly o svatokupectví).

Výsledky průzkumu prokázaly, že kaple zůstala v podstatných částech zachována. Odkryto bylo několik původních zbytků z ní a tak získány důkazy, že z Betlémské kaple existují v celé své výšce dvě obvodní zdi, východní a západní, a z velké části zeď severní, takže pravděpodobně zničená je toliko zeď jižní. V zachovaných zdech byla objevena tři okna a dva vchody do kaple, gotický nápis na západní stěně, studna a základ jednoho z pilířů. Průzkum ovšem zdaleka nebyl konečný, ale znamenal první krok k dalšímu zkoumání. Zhodnocení výsledků výzkumu provedl Kubiček ve spolupráci s historikem F. M. Bartošem v publikaci „Betlémská kaple. Její dějiny a zbytky“ (1920). I nadále sledoval Kubiček osud fragmentů kaple a úsilí o jejich obnovu. Podílel se výraznou měrou na průzkumných a obnovovacích pracích po roce 1945, stejně jako na úpravě sousední Nazaretské koleje. Završení Kubičkova úsilí na tomto poli je monografie Betlémská kaple z roku 1953, která se dočkala několika dalších vydání a patří dodnes k základním pracím o této památce.

Dlouholeté Kubičkově badatelské pozornosti se těšila i další významná pražská památka, opět spjatá s osobností M. Jana Husa, totiž Karolinum. Na jeho průzkumu se podílel již od jeho počátku v roce 1934. Závěry o stavebním vývoji Karolina i dalších historických univerzitních budov shrnul Kubiček v knize „Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze“ (1961, spoluautoři Jos. Petráň a A. Šubrtová). Převážnou část této publikace tvoří Kubičkovy kapitoly, přinášející mnoho důležitých nových poznatků o stavební historii objektů v širších kulturně historických souvislostech. Přehledně o výsledcích výzkumu Karolina pojednal ještě v kolektivním díle „Architektura v českém národním dědictví“ (1961). Metodicky podobného charakteru i významu je též další Kubičkova monografie, věnovaná tentokrát Strahovu (1955). V souvislosti s přestavbou Strahovského kláštera na Památník národního písemnictví se totiž Kubiček zúčastnil výzkumu mimořádně rozsáhlých románských zbytků v tomto areálu. Jeho výsledky, prohloubené studiem archivních pramenů, uložil spolu s Dobroslavem Líbalem v knižním pojednání, představujícím důsažný přínos pro poznání stavebního vývoje nejen Strahovského kláštera, ale též jeho historického okolí.

Již před druhou světovou válkou začal Kubiček s rozpracováním závažného okruhu svého životního badatelského zájmu. Tím byly pražské paláce a další historické stavby v Praze. Studie o Rohanském paláci na počátku 19. století (1938) předznačuje další směr bádání, jehož shrnutím je kniha „Pražské paláce“ (1946). Do ní vložil její autor výsledky svých archivních a technických výzkumů, přispívajících k objasnění otázek datace a autorství jednotlivých palácových staveb. Kubiček však pokračoval i v dalších letech ve studiu tohoto tématu a jeho pojednání obohatila základním přínosem naše znalosti stavebního vývoje pražských paláců, např. Rožmberského na Pražském hradě či Thunovského na Malé Straně. Nové poznatky vnesl též do diskusí o autorství paláců Pachtovského, Kaiserštejnského a dalších. S tematikou pražských paláců a domů úzce souvisí i pozornost, kterou Kubiček věnoval Langweilovu modelu Prahy. Tento neobyčejně přínosný pramen, přísně dokumentárně, leč také s uměleckou invencí, zachycuje historické centrum Prahy v letech 1826-1835. Model byl dlouhá léta neprávem opomíjen, aby se dnes stal (po několikerém restaurování) ozdobou expozice Muzea hl. m. Prahy a oceňovaným pramenem pro poznání stavebního a urbanistického vývoje historického jádra Prahy. Životní osudy jeho tvůrce Antonína Langweila (1791-1837) zaujaly Kubička natolik, že jim i modelu samému dlouhodobě věnoval badatelskou pozornost. Její výsledek představuje reprezentativně vypravená kniha „Praha 1830. Model Prahy Antonína Langweila“ (1961, s fotografiemi Petra Paula). Také poslední Kubičkova knižní práce se vztahuje k výtvarnému zobrazení pražského historického jádra - „Barokní Praha v rytinách A. B. Wernera“ (1966).

Nejen památky Prahy se však těšily Kubičkově badatelské pozornosti. Stranou zájmu nezůstaly ani jeho rodné východní Čechy. Hradci Králové, městu svých studentských let, věnoval Kubiček několik brožur o místních památkách i o hradeckém působení V. K. Klicpery, k nimž se řadí také spisek o zámku Opočno. Zásadní práci o stavebním a urbanistickém vývoji městského celku představuje kniha „Hradec Králové, město českých královen, město Ulrichovo“ (1939, spolu se Zdeňkem Wirthem). V názvu publikace je připomenuto jméno

MUDr. Františka Ulricha, který jako starosta Hradce Králové získal ve dvacátých letech 20. století ke spolupráci architekta Josefa Gočára, jenž se stal tvůrcem regulačních plánů města i řady moderních paláců a obytných domů. Hradec Králové je díky stavebníkovi Ulrichovi a architektu Gočárovi dnes hodnocen jako „jedno z nejkrásnějších moderních českých měst“. Uvádím tuto skutečnost proto, že v době totality bývalo při citování knihy Ulrichovo jméno v názvu vynecháváno.

Pokud jde o dějiny novodobé architektury, pak se Kubiček dlouhodobě zabýval architektonickým dílem Josefa Zítka. K dílčím časopiseckým článkům přistoupilo v roce 1947 samostatně vydané souborné pojednání. Zítkovu dílu patří i pozdější Kubičkovy studie, sledující umělecko-historické zhodnocení jeho tvorby (zvláště Národní divadlo), tak i širší kulturně-historické souvislosti. Do dějin moderní architektury náleží Kubičkovy stati o díle Josefa Gočára a monografie o architektu Bohumilu Hypšmanovi (1961). Vztah k novodobé architektuře ukazuje ještě k další stránce Kubičkových studií zájmu. K nim patřila teorie urbanismu, projevená zkoumáním otázky „zahradních měst“, nastolené anglickým teoretikem E. Howardem. Konkrétním výrazem této Howardovy ideje byla u nás výstavba pražské vilové čtvrti „Ořechovka“ již po roce 1918. Kubiček se aktivně, též jako organizátor, podílel na jejím urbanistickém řešení. V širších vazbách rozvinul své názory na novou výstavbu v tehdy vzniklé Velké Praze, kterou chápal jako problém osídlování krajiny jednoho zájmového charakteru, poskytující příležitost k uvědomělým osídlovacím akcím. Praha pro něho „byla vždy městem života a vývoje a tudíž vždy proměnami doby ohrožena“, takže nabádal k citlivému přístupu při novém urbanistickém a stavebním rozmachu. To napsal ve sborníku „Velká Praha“ z roku 1921, který redigoval a jehož závěry jsou i dnes aktuální. V návaznosti na tyto teoretické problémy se Kubiček uplatnil také jako tvůrčí architekt. Do souvislosti s ideou „zahradních měst“ je třeba zařadit jeho projektantský podíl na tvorbě pokusné kolonie rodinných domků v Nové Pace. V rodném kraji též spolupracoval na projektu Masarykovy chaty na Šerlichu.

Náš pohled na životní dílo A. Kubička by však zůstal neúplný, kdybychom připomenuli pouze jeho práce badatelské a literární. Stranou pozornosti nesmí zůstat Kubičkovy aktivity na záchranu kulturních památek. Důsledně uplatňoval v praxi zásady konzervační metody, jak je u nás na základě prací Aloise Riegela a Maxe Dvořáka začal od počátku 20. století propagovat a propracovávat Zdeněk Wirth. Kubiček vždy zdůrazňoval nutnost komplexního přístupu k památkám, jejich hodnocení jako součásti životního prostředí, nikoliv jen izolovaným objektům, vytrženým ze souvislosti okolní zástavby a krajinného rámce. V praxi se Kubiček zasloužil o zachování řady památkových objektů a publicistickými projevy, výstrahami, ale i pozitivně zaměřenými rozklady a návrhy na vyhovující řešení, ovlivnil a usměrnil nemálo stavebních akcí, dotýkajících se existence pražských i mimopražských památek. Pokud jde o Prahu, pak iniciativní péči věnoval např. zachování sgrafit na domě U minuty a na Hradčanské radnici, zajištění románských substrukcí v domech v Karlově ulici, úsilí o obnovu interiéru Zítkova Rudolfiny, vybudování architektonické podnože Emauz.

Nelze pominout ani jeho podíl na projektu, který měl ve třicátých letech zabránit devastaci Petřína, totiž Strahovského tunelu (dnes za jiných podmínek realizovaného). Kubiček patřil ke stálým přispěvatelům Věstníku Klubu Za starou Prahu již od jeho prvního ročníku v roce 1910. Tento časopis se mu stal hlavní tribunou k publikování aktuálně památkářsky zaměřených článků. V obdobném duchu však psal i do denního tisku a do dalších časopisů. Když Klub Za starou Prahu začal v padesátých letech vydávat sborník Ochrana památek, podílel se Kubiček výrazně na jeho redigování a byl jeho horlivým přispěvatelem. V úzké souvislosti s prakticky prováděnou ochranou památek jsou i Kubičkovy příspěvky k dějinám památkové péče. Mezi nimi vyniká kniha „Stará Praha v nové kráse. Obnovené památky pražské“ (1957), shrnující pozitivní výsledky snah o záchranu některých pražských památek.

Ke všem zpracovávaným tématům přistupoval A. Kubiček s velkým osobním zaujetím a nasazením. V tom byl jistě příkladem svým následovníkům. Stejně jako pro své vždy taktičtější a noblesnější vystupování. Elegantní gentleman s nezbytnou lulkou, tak si ho pamatují všichni, kdo se s ním setkali. Od návratu z první světové války až do konce života důsledně dodržoval rituál - dopoledne doutník, odpoledne a večer lulka. V dýmkách se vyznal znamenitě. Víme o tom své, vždyť mi před dávnými léty pomáhal vybrat mou první lulku a svěřil mi svůj recept na tabákovou směs! Svými aktivitami, v nichž neúnavně pokračoval doslova až do své smrti, arch. Alois Kubiček splnil vrchovatě své krédo: „Památkář nikdy neodchází do penze“.

Bibliografická poznámka

Další informace viz v článcích Michala Flegla:

- Alois Kubiček (k 90. výročí narození), Památkové péče, 1977, s. 285 - 286,
- Alois Kubiček a památky české reformace, Křesťanská revue, 1977, s. 99 - 100,
- Architekt Alois Kubiček a Ořechovka, Břevnovan, 2005, č. 3, s. 7

Dokumentární fotografie jsou skeny z 2. vydání Kubičkovy knihy Betlémská kaple, vyd. 1960 SNKLHU v Praze.